

De skulle bli Sovjet-Finlands stormtrupp

Markku Salomaa, *Punaupseerit* [De röda officerarna]. WSOY. 468 s. Helsinki 1992.

Hösten 1918 inleddes i Petrograd utbildning av finländska röda officerare; avsikten var att de skulle utgöra det blivande Rådsfinlands stormtrupp. I det skedet trodde FKP att en ny väpnad revolution skulle bryta ut i Finland redan under den närmaste tiden. Rödofficersskolans officiella namn ändrades flera gånger, men i praktiken började den kallas "Internationella krigsskolan". I början utbildade den enbart finländare, men småningom blev elevmaterialet allt brokigare så att de flesta av Kommunistiska Internationalens (Kominterns) medlemspartier var representerade. Finländarna utgjorde dock hela tiden den klart största gruppen framom balter, polacker, tyskar m.fl. Skolans verksamhet avslutades 1926 då Komintern lade om sin taktik, men även senare utexaminerades finländska röda officerare från ryska krigsskolor ända fram till 1935.

Det klart bästa och mest givande i Markku Salomaa's färskas doktorsavhandling är hans utredning av de röda officerarnas bakgrund, utbildning och senare öden. Boken ger även en detaljerad skildring av den internationella krigsskolans undervisning och lärare samt av elevernas liv, opinioner, disciplin o.s.v. Utbildningen på infanterilinjerna skulle pågå i tre år och på artilleri- och pionjärlinjen i fyra, men i praktiken blev kurserna kortare.

På basen av en förteckning som förts i Detektiva centralpolisen (DC) och med hjälp av andra källor har Salomaa kommit fram till att antalet röda officerare var 1 594. Siffran är säkert inte definitiv och inte heller alldeles säker, men ligger i vilket fall som helst nära sanningen. Det är intressant att man i Finland under motsvarande tid utexaminerade 1 571 kadettofficerare, vilket alltså innebär att man i Ryssland utbildade något fler röda officerare.

En betydande del av de finländska röda officerarna var flyktingar från inbördeskriget 1918 och kommunister som på 1920-talet tagit sig över gränsen till Rådssryssland. Mindre grupper var finländare från Nordamerika och finländare som bott i Ryssland redan före revolutionen. De röda officerarnas levnadsöden var i de flesta fallen mycket färgstarka, gruppen omfattar bl.a. 12 jägare och fyra tidigare lantdagsmän. Fram till år 1935 hade redan 157, d.v.s. var tionde röd officerare förlorat livet och i Stalins utrensningar i slutet av 1930-talet fick ytterligare omkr. 500 sätta livet till.

År 1935 bodde i Finland 251 tidigare röda officerare som efter en

fängelsedom tagit avstånd från kommunismen. De verkade oftast i helt vanliga yrken, som arbetare och småföretagare. Några hade t.o.m. blivit aktiva skyddskårister. I illegalt arbete i Finland verkade 39 och i fängelse satt 15 röda officerare. Endast 91 röda officerare tog värvning i Kuusinsens folkarmé hösten 1939 – FKP:s stormtrupp hade alltså inom några år krympt högst betydligt.

*

Utbildningen av finländska röda officerare var en del och en mycket viktig del av kommunisternas strategi för världsrevolutionen. Den teoretiska grundvalen och metoden härrörde från Lenin, som i likhet med t.ex. Friedrich Engels hyste stor aktning för von Clausewitz' teorier om krigets natur. Komintern skapades för att vara världsrevolutionens "stab" och röda armén skulle vara dess redskap. Ätminstone i teorin hörde FKP och dess militärlinje, den finländska revolutionens stab och redskap, hemma i denna helhet.

Salomaa vill utreda "vilken roll de finländska flyktingarna och särskilt de röda officerarna och deras politiska organisationer spelade i Sovjetunionens (sovjetmaktens) utrikespolitiska (i vid mening) doktrin och verksamhetsstrategi i förhållande till Finland?" (s. 29). Han vill inte att hans undersökning skall ses "enbart" som historieforskning, utan talar om en "fallstudie" som i ett vidare perspektiv belyser "användningen av militär makt som redskap för sovjetmakten". Denna och andra politologiska begreppsdefinitioner har inte medfört någon större nytta, men inte heller skada, för den egentliga undersökningen.

Undersökningen uppvisar en viss strukturell obalans och läsningen störs av en känsla av att författaren pressar sitt material. Med detta avser jag att själva den empiriska undersökningen rörande de röda officerarna är välgjord och tillförlitlig, medan Salomaa inte lyckats i sin målsättning att utreda deras "roll i sovjetmaktens utrikespolitiska doktrin och relationer till Finland". Det beror vad jag kan se på att författaren inte behärskar förändringarna och svängningarna i "den stora ramen" under den långa undersökningsperioden (1918–1940). Röda arméns grundande och utveckling får en splittrad behandling på olika håll i boken. Likaså borde läsaren absolut ha fått en grundligare utredning över Kominterns politiskt-taktiska vändningar och förändringarna i Sovjetunionens utrikespolitik.

Bakom indragningen av den internationella krigsskolan låg säkert det faktum att det inledande skedets "internationalism" tog slut 1926 och Komintern avstod från arbetet på en omedelbar världsrevolution och övergick till "fredlig samexistens" och "byggandet av socialism i ett land". Salomaa noterar inte vändningens genomgripande betydelse, utan citerar tidigare röda officerares berättelser från 1920-talet och från 1935

utan att se skillnaden i tid och sammanhang. En exakt periodisering hade gett undersökningen större eftertryck.

När utbildningen av finländska röda officerare inleddes 1918 sträckte sig "manuskriptet för revolutionen" säkert inte två decennier framåt i tiden, även om man kan få en så här predestinerad uppfattning av Salomaas bok. Vinterkriget, Terijoki-regeringen och Kuusinens folkarmé var helt egna kapitel och hör hemma i en annan period som präglas av att nationella trupper från det land som skulle befrias marscherar i spetsen för Röda armén och som dess skylt. Denna konfiguration upprepad vid nästan samtliga sovjetiska gränser (frånsett Finland!) i slutet av andra världskriget. Osmo Jusila har i sin bok om Terijoki-regeringen visat, att såväl Kuusinens regerings som den s.k. folkarméns internationalism enbart var ett "skal" och att anknytningen till inbördeskrigets verklighet på sin höjd var skenbar. 1939 års verklighet var (sovjet-)rysk-nationell.

Salomaas huvudkälla har varit statliga polisens arkiv, närmare bestämt de persondossierer och kartotek som skapades genom DC:s/Stapo:s militära underrättelseverksamhet. Röda arméns arkiv eller FKP:s papper i Moskva stod ännu inte till hans förfogande även om man i forskarkretsar redan i årtal hört rykten om att de senare skulle överföras till Finland. Vad jag kan förstå är läget numera, att man åtminstone i princip kunde få bekanta sig med FKP:s papper i Moskva. Man kan säga, att Salomaas undersökning blev färdig i sista ögonblicket, ty idag skulle det överhuvudtaget inte längre löna sig eller vara möjligt att forska i ämnen som ansluter sig till FKP:s historia utan att ha tillgång till arkiven i Moskva.

Salomaa är inte den första och sannolikt inte heller den sista forskaren som gör misstaget att använda statliga polisens handlingar alltför okritiskt. Han konstaterar lakoniskt: "Materialet har visat sig vara ytterst användbart och tillförlitligt. I allmänhet har den bild som framträder visat sig vara riktig också på basen av andra källor" (s. 35). "I allmänhet" eller åtminstone beklagligt ofta är det svårt att finna andra bevis för påståenden som Salomaa för fram som sanning än just DC:s papper.

Ett gott exempel är berättelsen om tre röda officerares misslyckade plan att skjuta Mannerheim under paraden på påskdagen i Tammerfors 1920 (s. 146-149). Salomaa bygger helt på DC:s version och hävdar att FKP:s militärorganisation stod bakom försöket. På basen av hänvisningarna är han tydlig i alla fall medveten om att andra forskare ansett att det är omöjligt att bevisa saken.

Även i övrigt lämnar källbehandlingen och källkritiken en hel del övrigt att önska. Framställningen belastas genomgående av Salomaas oförmåga att skilja mellan program och planer å ena sidan och verklighet och praktik å den andra. Detta gäller likaväl skildringen av "sovjetmaktens logik" och internationella krigsskolans undervisningsprogram som

opinionerna bland de röda officerarna. På pappret ter sig Lenins revolutionslära mycket logisk och konsekvent, men vi vet mycket väl att verkligheten i Sovjetunionen utvecklade sig till en nästan total motsats. Om utbildningen av officerarna verkligen hade följt programmet skulle nivån ha varit lysande. Men hur var det i verkligheten? Jag misstänker att eleverna inte alltid fick sitt dagliga bröd, men det berättar Salomaa inte. Däremot citerar han flitigt officerarnas idealistiska och optimistiska brev till mödrar och systrar i Finland.

Trots mina kritiska synpunkter betraktar jag Salomaas undersökning som ett värdefullt tillskott till forskningen rörande den finländska kommunismens historia. På detta område kan man kanske redan inom en relativt nära framtid vänta sig mycken ny kunskap, ty arkiven håller på att öppnas och hindren för en kritisk forskning har röjts undan.

Seppo Hentilä

Aktivisterna och Andersson

Martti Ahti, *Aktivisterna och Andersson*. Schildts. 456 s. Helsingfors 1991.

Matti Ahti intresserar sig för situationer då utomparlamentariska krafter satt demokratins spelregler på prov. Han fascineras av drag och företeelser som inte syns under normala förhållanden, men som kommer till ytan under kriser. Aktivisterna, den grupp som spelade en viktig roll i den process som ledde fram till Finlands självständighet, förorsakade de kriser som Ahti behandlar. Denna utomparlamentariska makt på högerkanten gav några gånger upphov till större eller mindre oro för en statskupp. Gruppen försökte använda skyddskårerna som redskap och organisationens enhet och lojalitet sattes några gånger på prov.

Ahti behandlar i sin bok eventualiteter som aldrig förverkligades. Sådana begravs lätt under de förverkligade alternativen och ägnas inte den uppmärksamhet som de vore värda. De fall han behandlar bildar en förlorande linje under självständighetens första år. Det är väl motiverat att han fäster uppmärksamhet vid dess existens; utvecklingen har inte alltid varit så jämn och problemfri som man i efterhand gärna föreställer sig.

Aktivisternas målsättning var att hålla Finland "vitt", att trygga det som uppnåtts 1918. De bekämpade kommunismen och sedan den tvingats under jorden även socialdemokraterna. Tiden gick dock förbi dem;